AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694 - 528X

www.akademikbakis.org

İmtiyaz Sahibi
Közhan YAZGAN
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

Baş Editör
Prof. Dr. Mehmet YÜCE

Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Kutluk Kağan SÜMER

dergi@akademikbakis.org

AKADEMİK BAKIŞ ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER E-DERGİSİ
ACADEMIC SIGHT INTERNATIONAL REFEREED ONLINE JOURNAL

Sayı / Issue: 74 Eylül- Ekim/ September– October 2019

ISSN: 1694 – 528X

Sahibi / Owner
Közhan YAZGAN

Baş Editör / Editor in Chief
Prof. Dr. Mehmet YÜCE (Uludağ Üniversitesi)

Yardımcı Editör / Asistant Editor
Doç. Dr. Kutluk Kağan SÜMER (İstanbul Üniversitesi)

Yayın Kurulu / Editorial Board
Hayati BEŞİRLİ – A. Vecdi CAN – Muhittin ZÜGÜL – Ömer ÖZKAN
Kürşad GÜLBEYAZ – Çetin YAMAN – Köksal ŞAHİN
Sadettin BAŞTÜRK - Hamit BASIK

© Her Hakkı Saklıdır.
Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilemez.

Haberleşme / Information
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Kemalpaşa Mah. Bukalidede Sokağı No:4 – Ankaravi Mehmet Efendi Medresesi
Posta Kodu: 34134 / Posta Kutusu: 9 Saraçhane / Fatih / İstanbul TÜRKİYE
http://www.akademikbakis.org- dergi@akademikbakis.org

ALAN EDİTÖRLERİ / FIELDS EDITORS

Fatma TARLACI	Gülcan YÜCEDAĞ
Ferat KAYA	M. Zahit CAN
Mehmet Töre YILDIRIM	Kadir TUĞ
Pınar Krom AYDIN	Toğrul İSMAYIL
Mehmet DURUEL	Nadim MACİT
Fatih YILMAZ	Ahmet ESKİCUMALI
Erkan YAMAN	Mehmet Barış HORZUM
Ergün ÖZTÜRK	Suat KOL
Mustafa BEKTAŞ	Ahmet AKIN
Murat İSKENDER	Alparslan OKUR
Durmuş Ali ARSLAN	Kürşad GÜLBEYAZ
Nihal ÖTKEN	Gürbüz AKTAŞ
Mehmet ÇERİBAŞ	Selçuk Kürşad KOCA
Selçuk Bora ÇAVUŞOĞLU	Ömer ÖZKAN
Selim İNANÇLI	Kamile AKGÜL
Kutluk Kağan SÜMER	Muhittin ZÜGÜL
Remzi ALTUNIŞIK	Mahmut ALBOLAT
Kamil TAŞKIN	Mustafa Fedai ÇAVUŞ
Ferruh TUZCUOĞLU	Habib YILDIZ
İlhan ERSOY	Deniz Özdemir TUNÇER
Esra KARAOL	Ayşegül Aral ALTIOK
Nilgün Doğrusöz DİŞİAÇIK	Köksal ŞAHİN
Abdulvahit SEZEN	Remzi DURAN
Hayati BEŞİRLİ	Çetin YAMAN
Sadettin BAŞTÜRK	Oğuz TÜRKAY
Mehmet Malik BANKIR	Toğrul İSMAYIL

BİLİM HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

Abdulkadir AKIL	Erkan YAMAN
Abdullah TEMİZKAN	Erol DURAN
Abdulvahit SEZEN	Erol EROĞLU
Agah SİNAN ÜNSAR	Esra KARAOL
Ahmet AKIN	Eyüp UZUNKAYA
Ahmet ESKİCUMALI	Eyyup YARAŞ
Ahmet KOLBAŞI	Eyyüp TANRIVERDİ
Ahmet Vecdi CAN	Fatih YILMAZ
Ahmet YATKIN	Fatime BALKAN KIYICI
Ahmet ŞİMŞEK	Fatma Neşe ŞAHİN ÖZDEMİR
Ali AYATA	Fatma TARLACI
Ali BAŞ	Fatma YURTTAŞ ÖZCAN
Ali Murat KIRIK	Ferhat ÖZBEK
Ali Osman UYSAL	Ferruh TUZCUOĞLU
Alparslan OKUR	Fikret ÇELİK
Aydın KAYABAŞI	Fuat SEKMEN
Aysel DEMİR	Gülseli Aygül ERNEK ALAN
Ayşegül ARAL ALTIOK	Gürbüz AKTAŞ
Ayşegül KOYUNCU OKCA	Habib YILDIZ
Bülent KURTİŞOĞLU	Hakan CEVHER
Bünyamin KOCAOĞLU	Hakan TUNAHAN
Canan SANCAR	Haktan BİRSEL
Canan SEYFELİ	Halil İbrahim SAĞLAM
Cengiz BUYAR	Haluk SELVİ
Çetin YAMAN	Harun GÜNGÖR
Cüneyt BİRKÖK	Hasan DURAN
Demet ZAFER GÜNEŞ	Havva YAMAN
Deniz GÜNEŞ	Hayati BEŞİRLİ
Deniz ÖZDEMİR TUNÇER	Hulusi ALP
Dilorom HAMRAEVA	Hülya Gülay OGELMAN
Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE	Hüsamettin İNAÇ
Durmuş Ali ARSLAN	Hüseyin ALPTEKİN
Dusan MİTİC	Kadir TUĞ
Emine DEMİRAY	Kamil AYDIN
Engin YILMAZ	Kamil TAŞKIN
Ercan MASAL	Kamile AKGÜL
Ercan TAŞKIN	Kasım TATLIOĞLU
Erdal AYDOĞMUŞ	Kutluk Kağan SÜMER
Ergün ÖZTÜRK	Kürşad GÜLBEYAZ

Erkan AKGÖZ	Mustafa BEKTAŞ
Kürşad YILMAZ	Mustafa Fedai ÇAVUŞ
Kürşad ZORLU	Mustafa TALAS
Köksal ŞAHİN	Mustafa USLU
Levent ERASLAN	Mustafa ÜNAL
Lokman ÇİLİNGİR	Muzaffer ŞEKER
Lütfi ÖZCAN	Mübin KIYICI
M. Murat HATİPOĞLU	Nadim MACİT
Mahmut AKBOLAT	Naim DENİZ
Mehmet Barış HORZUM	Nazım CAFEROV
Mehmet ÇERİBAŞ	Nazım HASIRCI
Mehmet DURUEL	Necdet HACIOĞLU
Mehmet GEDİZLİ	Nevin Güngör ERGAN
Mehmet Malik BANKIR	Nihal ÖTKEN
Mehmet Onur HASDEDEOĞLU	Nilgün DOĞRUSÖZ
Mehmet SAĞ	Nur Dilbaz ALACAN
Mehmet Salih ERKEK	Nurhodja AKBULAEV
Mehmet YÜCE	Oğuz TÜRKAY
Mehmet Öcal ÖZBİLGİN	Osman TİTREK
Metin ARIKAN	Ramazan YILDIRIM
Metin BAYRAK	Recep KAYMAKCAN
Metin EKE	Remzi ALTUNIŞIK
Metin ÖZARSLAN	Remzi DURAN
Metin ÖZKUL	Rıdvan KARACAN
Mimar TÜRKKAHRAMAN	Sadettin BAŞTÜRK
Muhammed Asıf YOLDAŞ	Seçil TAŞTAN
Muhittin ZÜGÜL	Selami GÜNEY
Murat ÇEMBERCİ	Selçuk Bora ÇAVUŞOĞLU
Murat ERCAN	Selçuk Kürşad KOCA
Murat YEŞİLTAŞ	Selim İNANÇLI
Murat İSKENDER	Serdar UĞURLU
Muratgeldi SOYEGOV	Sevgi COŞKUN KESKİN
Musa EKEN	Sibel KILIÇ
Mustafa AKAL	Soyalp TAMÇELİK
Mustafa ALTUN	Suat KARAKÜÇÜK
Mustafa BAYRAKÇI	Suat KOL
Tahsin TAPUR	Tuğrul KORKMAZ
Talaghir LAURENTIU GABRIEL	Tuncay AYAS
Tarkan YAZICI	Tülay YENİÇERİ
Terane ŞİRANOVA	Ufuk BİRCAN
Toğrul İSMAYIL	Vahit TÜRK
Tofik MUSTAFAZADE	Yasin ŞERİFOĞLU

Yavuz DEMİREL	Zeki PARLAK
Yavuz KÖKTAN	Zikri TURAN
Yaşar AYYILDIZ	Ömer ANAYURT
İbrahim AKIŞ	Ömer Okan FETTAHLIOĞLU
İbrahim Halil TÜRKER	Ömer ÖZKAN
İbrahim YILDIRAN	Özlem KARAKUŞ
İlhan ERSOY	Şaban KAYIHAN
İsa İPÇİOĞLU	Şenol BEŞOLUK
İsmail AKTÜRK	Şenol DURGUN
İsmail ÖNDER	Şerife GÜVENÇOĞLU
Yunus DEMİRLİ	Şerife UZUN
Yusuf AYMANKUY	Şevki ULAMA
Yüksel GÜÇLÜ	Şule YÜKSEL YİĞİTER
Yılmaz IRMAK	Şükran Güzin ILICAK AYDINALP

74. SAYI HAKEMLERİ / REVIEWERS OF 37's ISSUE

AGAH SİNAN ÜNSAR	KÜRŞAD YILMAZ
AHMET AKIN	MEHMET CEM ODACIOĞLU
ALİ AYATA	MEHMET ÇINAR
ALİ MURAT KIRIK	MEHMET ONUR HASDEDEOĞLU
ALİ TÜRKER	MEHMET SALİH ERKEK
AYDIN KAYABAŞI	MEHMET TORE YILDIRIM
CANAN SEYFELİ	METİN ARIKAN
CÜNEYT BİRKÖK	MUHAMMED ASIF YOLDAŞ
DAVRAN YULDAŞEV	MURAT ERCAN
DİLŞAD TÜRKMENOĞLU KÖSE	MURAT İSKENDER
ELVETTİN AKMAN	MUSTAFA AKAL
EYYUP YARAŞ	MUSTAFA FEDAİ ÇAVUŞ
FATMA NEŞE ŞAHİN ÖZDEMİR	MÜBİN KIYICI
FERAT KAYA	NAİM DENİZ
FERHAT ÖZBEK	NEVİN GÜNGÖR ERGAN
GULCAN YUCEDAG	NUR DİLBAZ ALACAN
HALİL İBRAHİM SAĞLAM	PINAR KROM
HALUK SELVİ	RIDVAN KARACAN
HAYATİ BEŞİRLİ	SADETTİN BAŞTÜRK
HULUSİ ALP	SEÇİL TAŞTAN BAL
HÜSAMETTİN İNAÇ	SELİM İNANÇLI
İBRAHİM HALİL TÜRKER	ŞENOL DURGUN
İLYAS TOPSAKAL	UFUK BİRCAN
KASIM TATLIOĞLU	YUNUS DEMİRLİ
KÜRŞAD GÜLBEYAZ	

AKADEMİK BAKIŞ YAYIN İLKELERİ / PUBLICATION PRINCIPLES

1 Dergimiz sistemine üye olmadan yayın kabul edilmez.
2 Dergimizin yayın kabul ettiği alanları dışında yapılan çalışmalar kabul edilmez.
3 Dergimizin yayın süresi yılda 6 defa olmak üzere; Ocak, Mart, Mayıs, Temmuz, Eylül ve Kasım aylarında. Bu sürelerde derginin yayın sistemine bağlı olarak kaymalar oluşturabilir. Bu nedenle dergimiz hiçbir talep ve sorumluluk altında bulunmaz.
4 Hiçbir çalışmanın bir başka çalışmadan farklılığı veya üstünlüğü yoktur. Her bir yazar ve çalışma aynı hak ve eşitliğe sahiptir. Her hangi bir ayrıcalık tanınmaz.
5 Hiçbir yazar dergimiz üzerinde bir hak iddiasında bulunamaz.
6 Yapılan her bir çalışmanın sorumluluğu tek taraflı olarak yazara aittir. Dergimiz bu konuda bir yükümlülük altına sokulamaz.
7 Dergimize gönderilen çalışmaların her türlü hakkı yazar tarafından dergiye verilmiştir. Bu işlem için yazardan bir imza ve onay bilgisi istenmez. Sisteme yüklenen çalışmalar her hakkı ile dergimize devredilmiş olur.
8 Dergimiz bünyesinde değerlendirilmek koşulu ile gönderilen çalışmaların, her hangi bir nedenle bir başka yerde kullanılmamış veya değerlendirmeye gönderilmemiş olması gerekir. Böyle bir durumunda çalışma reddedilir ve yazar hakkında hukuki işlem başlatılır. Yayınlanmış olsa bile yayından kaldırılır.
9 Çalışmaları değerlendiren alan editörleri ve hakemler tamamen bağımsız hareket ederler, dergimizin editör ve hakemler üzerinde bir yaptırımı ve özel talebi olmaz.
10 Her bir çalışma alanında uzman iki hakem tarafından değerlendirilip, iki hakemden olumlu görüş alan çalışmalar sıraya alınmak koşulu ile yer olması durumunda ilk sayıda, yoksa bir sonraki sayıda yayına alınır.
11 Dergimizde çalışmaları değerlendirme süresi (hakemlerden gelen dönüşlere göre) iki aydır. İki ay içerisinde dönüş alınamayan çalışmalar bir başka hakeme yönlendirilir. Bu durumda süre uzayabilir ve bu durumda yazar/yazarlar hiçbir hak iddiasında bulunamaz, makaleyi sistemden çekemez.
12 Yazarlar çalışmalarının hangi hakemler tarafından değerlendirildiğini bilemez ve bilmek isteme hakkına da sahip değildir. Bu durum sadece baş editör tarafından bilinir ve gizli tutulur.
13 Yayın değerlendirmesine ilişkin hakem raporu ilgili birinci yazara gönderilir. Düzeltme istenen çalışmaların düzeltme süresi 15 gündür. Bu süre içerisinde düzeltmesi yapılmayan çalışmalar sistemden çıkarılıp reddedilir. Bu durumda yazar dergimiz hakkında bir yaptırım hakkına sahip olamaz.
14 Düzeltmeler majör ve minör şeklinde yapılır. Her bir düzeltme sadece iki hakka sahiptir. İki talep doğrultusunda istenen düzeltmenin yapılmaması durumunda çalışma otomatik olarak reddedilir.
15 Tez, sunum veya bildiri şeklinde daha önce kullanılmış çalışmalar makaleye dönüştürülüyor ise mutlaka daha önceki kullanımına yönelik bilgi makalenin dipnotunda bulundurulmalı ve açıklanmalıdır. Aksi durumda intihal olarak kabul edilir ve dergimiz bu yükümlülüğü kabul etmez.
16 Dergimiz bünyesinde değerlendirmeye alınan ve birden fazla yazarlı çalışmalarda çalışmayı dergimiz üyelik sistemine yükleyen yazar muhatap alır, diğer yazarlarla bir ilişki içerisinde bulunmaz ve diğer kişilere bilgi vermez.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

OSMANLI DÖNEMİNDE SELANİK'TE İNŞA EDİLEN SON MABET: HAMİDİYE CAMİİ*

Selahattin BAYRAM**

Öz

Osmanlı Devleti'nin batıya açılan kapısı olan Selanik, yirminci yüzyılın başında mimari açıdan olduğu kadar banisinin sıra dışı kabul edildiği bir mabedin yükselişine tanıklık etmiştir. Kentin doğu surlarının dışında gelişen ve yalılarıyla ünlü Hamidiye Mahallesinde1901'de inşasına başlanan Hamidiye/Yeni Cami on bir ay sonra 1902'de ibadete açılmıştır.

Söz konusu cami Hamidiye mahallesinde ikamet eden Yahudilerin ihtida etmelerinin şerefine fes tüccarı Ahmet Kapancı tarafından inşa edilmiştir. Selanik'in modern mahallesinde ortaya çıkan bu yeni cemaatin ihtidası, dönemin yöneticileriyle halkı ikna etmemiş olmalıdır. O yüzden devlet ricali söz konusu cemaati içinde kuşkuyu barındıran "avdeti" sıfatıyla isimlendirmeyi yeğlemiştir. Bu kuşkuyu taç kapıdaki kitabede açıkça görmek mümkündür.

Caminin mimarı, taç kapının sol tarafında yer alan kitabeye göre, İtalyan Vitaliano Poselli'dir. Poselli Selanik'te kilise, cami ve birçok köşkün yanı sıra kamu binalarında imzası bulunan bir mimardır.

Kare planlı harim kısmı dört duvara oturan kubbeyle örtülmüştür. Son cemaat yeri harimin kare görünümünü dikdörtgene çevirmiştir. 1912'ye kadar cami ibadete açık kalmıştır. 1924'te Anadolu'dan Selanik'e gelen Rumlara bir süreliğine ev sahipliği yapmıştır. Minaresi yıkılarak 1963'e kadar Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmıştır.

Caminin genel görüntüsü mimaride etkilenme döneminin izlerini taşımakla birlikte esas etkinin cümle kapsını çevreleyen unsurlarda, minarede ve pencerelerin tasarımında meydana geldiği gözlenmiştir. Bununla birlikte cümle kapısının üstünü süsleyen at nalı şeklindeki kemeri ile dört cephede yer alan pencerelerin beş sütun üzerine oturan iki şeritli kemerleri Endülüs mimarisi etkisindedir.

Özetle Selanik Hamidiye Camii klasik İslam mimarisinden etkiler taşımakla beraber Neo-Gotik ve etkilenme döneminin diğer özelliklerini taşıdığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Selanik, Hamidiye Camii, mimari, dönmeler, Yahudi…

HAMIDIYE MOSQUE: THE LAST TEMPLE BUILT IN THESSALONIKI IN THE OTTOMAN PERIOD

Abstract

Thessaloniki, the Ottoman Empire's gateway to the western world, was home to a mosque whose architecture was just as extra ordinary as its patron. The construction of the Hamidiye /New Mosque begins in 1901 in the Hamidiye district which was renowned for its water front residences at the eastern out skirts of the city wall. The mosque opens for worship eleven months after, in 1902.

The mosque was commissioned by fezmer chant Ahmet Kapancı in honor of the Jewish residents of the Hamidiye district converting to Islam en masse, including Kapancı himself. The conversion of this new community emerging in the modern quarters of Thessal on iki must not have convinced state officials, such that

* Bu makale 09-12 Eylül 2018'de Kozaklı-Nevşehir'de düzenlenen III. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK)'nde sözlü olarak sunulup Bilimsel Araştırmalarda Yeni Yaklaşımlar-1 adıyla Berikan yayınları arasında çıkan kitapta bölüm olarak yayımlanan çalışmanın gözden geçirilmiş halidir.

** İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, sbayram63@yahoo.de.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

they preferred to address them with the skeptical term ‘renegade.’ This skepticism is apparent in the inscriptions on the main gate.

According to the inscriptions on the left side of the main entrance, the architect of the structure is Vitaliano Poselli, an Italian architect who was responsible for the construction of many churches, mosques, andmansions throughout Thessaloniki, as well as many public buildings.

The Harim section is covered by a dome that sits at the top the four walls of the square base. With the added section, not directly under the dome, the square plan was converted into a rectangular one. The mosquere mains open for worship until 1912. For a while in 1924, it hosts the Greeks who emigrate from Anatolia. Its minaret and minbararedemoli shed and used as an Archeology Museum until 1963.

The overall style of the building bears the stylistic elements of the Late Period of Ottoman Architecture, which developed under the strong influence of Western architectural styles of the time. However, the most decisive Western influence is seen in the parts around the main entrance gates, in the minaret, and the design of the windows. On the other hand, the horse shoe- arched portico embellishing the entrance, along with the double horseshoe-arches of the Windows that sit on five columns are elements borrowed from Moorish Architecture.

In conclusion, even though Hamidiye mosque carriestraces of Classical Islamic Architecture, overall, it is built in the Neo-Gothic style.

Keywords: Ottoman, Thessaloniki, Hamidiye Mosque, architecture, converts, Jewish ...

GİRİŞ

Yukarıdaki başlık altında yapılan bu makale çalışmasında Avrupa mimari tarzının İslam Mimarisi üzerindeki etkilerinin Selanik Hamidiye Camii ölçeğindeki yansımaları ve camiyi inşa eden avdetilerin cami kitabesi ekseninde gerçekte ihtida edip etmediklerinin arka planı incelenmiştir. Kimi araştırmacılar caminin adlandırılmasında “Hamidiye Camii” veya “Hamidiye Camisi” ismi yerine “Hamidiye Cami” terkibini kullanmayı yeğlemiştir (Şenyurt, 2016: 186). Cami Hamidiye mahallesinde inşa edildiği için Hamidiye, Osmanlıda hürriyet hareketlerinin merkezinde yükseldiği ya da ihtida edip inanç özgürlüğüne kavuşmayı sembolize ettiği için Hürriyet, uzun bir aradan sonra ilk defa bu ebatta ve sanat yönü ağır basan bir cami inşa edildiği için de Yeni Cami adlarıyla isimlendirilmiştir.

26 Ekim 1912’de Selanik’in Osmanlıların idaresinden çıkıp Yunanlıların yönetimine geçtikten sonra Yeni Cami, kentin Helenleştirilmesi projesi kapsamında bir dizi müdahalelere maruz kalmıştır (Anastassiadou, 1998: 2). Yunanistan’da hemen her camide yapıldığı gibi minare ve şadırvanın yıkılması, minberin kaldırılması, taç kapı camekânı veya mahfazasının yok edilmesi sözü edilen müdahalelerin bir kaçıdır. Bu yüzden II.Abdülhamit döneminde çekilen ve Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen cami fotoğraflarının varlığı, caminin mevcut haliyle mukayese edilmesine ve nasıl bir dönüşüme uğradığının anlaşılmasına büyük imkân tanımıştır.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

A.Hamidiye Camisinin İnşasını Hazırlayan Şartlar

1.Kabına Sığmayan Kent: Surların Yıkılması

Kimi araştırmacılar 19. Yüzyılın ikinci yarısının ortalarında Selanik surlarının yıkılmasıyla kentin büyümesi ve dolayısıyla surların dışına taşması arasında doğrudan bir bağlantı kurma eğilimindedirler. Bu görüşlerini temellendirmek için şehrin yüzyıl boyunca yaşadığı demografik ve ekonomik değişimleri mercek altına alırlar (Gounaris, 1994: 104).Nüfus yapısıyla ekonomi ve sanayide meydana gelebilecek bir gelişme kentin büyümesi ve kendini sınırlayan surların dışına taşması kadar olağan bir durum yoktur. Ancak söz konusu gelişmeyle surların yıkımı arasında doğrudan bir bağ kurma her zaman makul gözükmeyebilir. Çünkü şehri çevreleyen surların muhtelif kapıları var oldukça surların, şehrin gelişmesine ve kendi kabuğunu kırmasına engel teşkil ettiğini ileri sürülmesini zorlaştırır.

O zaman Selanik surlarının yıkılmasının arka planında farklı ve daha gerçekçi nedenler aramak gerekir. Bu nedenlerin başında rıhtım inşa sorunu gelir(Anastassiadou, 1998: 129). Öteden beri Selanik iskelesine gelen yük gemileri iskelenin sığlığından deniz açıklarında demir atmak zorundaydı. Taşıdıkları yükleri ancak mavnalar vasıtasıyla iskeleye ulaştırabilirdi.Selanik iskelesinde zamanla meydana gelen ithalat ve ihracat artışı ticari emtianın iskeleye ulaştırılması sorununu daha belirgin hale getirdi. Yerli ve yabancı tüccar konuyu yerel yönetime taşıdı ve çözüm üretilmesini talep etti.Zamanla özellikle yabancı tüccarın bağlı bulunduğu konsolosluklar vasıtasıyla yerel idareye olan baskısının artması üzerine yerel yönetim Selanik'te ağır tonajlı yük gemilerinin yanaşabileceği modern bir rıhtım inşa etme kararı alır. İşte inşa edilecek yeni rıhtımın taş ihtiyacını karşılamak üzere işlevini çoktan kaybeden surların yıkılması fikri böylece ortaya atılmış olur(Bayram, 2017: 43-45).

2.İcraatçı Valiler Dönemi

Selanik kentinin coğrafi konumu merkezi yönetimin buraya yapacağı mülki idare tayinlerinde seçici davranmasına neden olmuştur. Osmanlı'nın mülki idaresinde başarılı olmuş valilerin yolu Selanik'le çoğu zaman kesişmiştir. Sabri Paşa, Galip Paşa ve Mithat Paşalar Selanik'in imarında hizmetleri öne çıkan valilerdi. Özellikle Sabrı Paşanın imar faaliyetleri her zaman zikredilmeyi hak etmiştir(Anastassiadou, 1998: 130).

Yukarıda sözü edildiği gibi rıhtım inşasında kullanılacak taşların temini için 1866'da önce kuzeybatı surları yıkılır. Bu arada rıhtım inşası için Fransız bir mühendise proje çizdirilir. Ancak bu proje belirsiz bir nedenle rafa kaldırılır, ama sözü edilen projenin akamete uğraması1869'da kentin güneydoğu surlarının yıkılmasına engel olamadı.

3.Dış Mahallelerin Oluşması

19. yüzyılın ortalarından itibaren Nüfus hareketleri, nispi ekonomik refah ve yangınlar kent yerleşim alanlarının önce güneybatı sonra güney doğu eksenine kaymasına neden olmuştur. Kenti kuşatan Hortaç dağının etekleri zaten Selanik'in iki eksenin dışında genişlemesine imkân tanımamıştır. Vardar nehrinin zaman zaman taşması sonucu oluşan bataklıklar kentin güneybatı istikametine doğru yayılmasını sınırlı tutmuştur. En azından yüzyılın sonuna doğru bataklıkları ıslah çalışmalarına kadar kentin Vardar yönünde gelişmesi fakir ailelerin meskenleriyle sınırlı kalmıştır(Anastassiadou, 1998: 109-119).

4 Eylül 1890 gecesi Selanik'te çıkan yangın akabinde zengin Hirsch ailesi fakirleri Vardar'da iskân etmek için bir varlık fonu kurmuştur(Molho, 2015: 105). İstasyon civarında kurulan bu yeni yerleşim birimi ilerleyen zamanda Hirsch semti/mahallesi olarak bilinecektir. Yüzyılın sonlarına

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

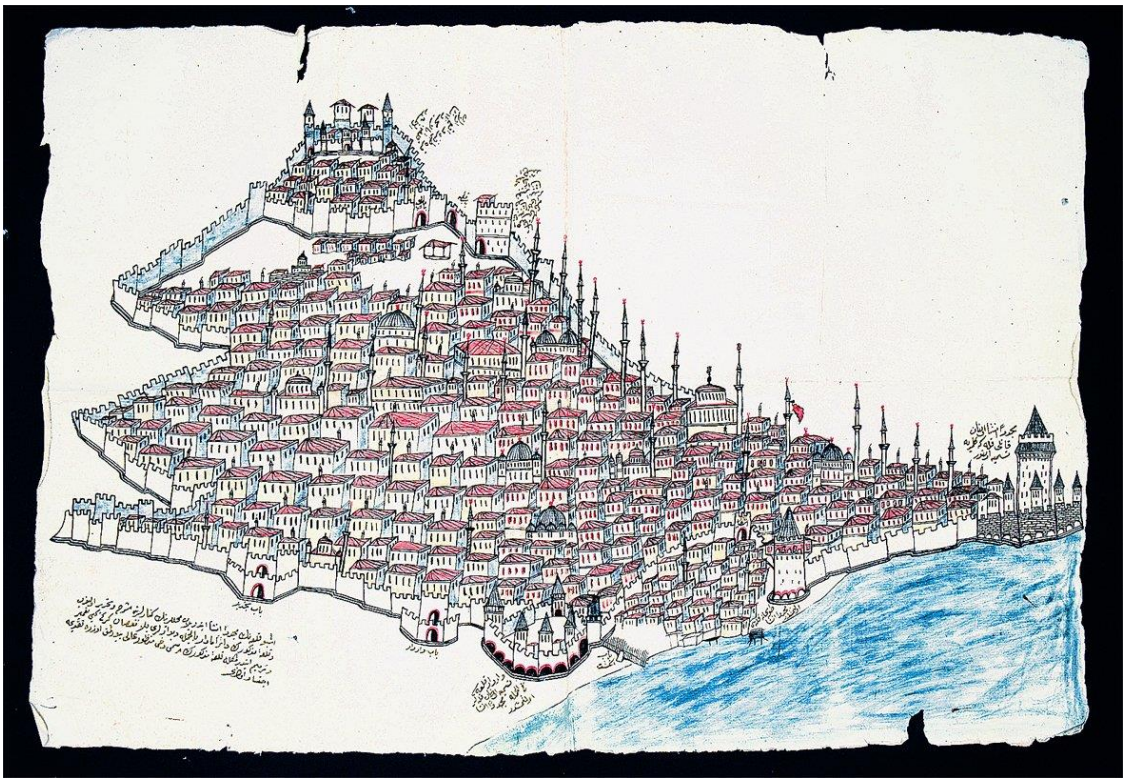
Sayı: 72Mart - Nisan 2019
UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi
ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

gelindiğinde Hirsch mahallesinde mesken adedi 158'i aşmıştı(Molho, 2015: 109). Yangından etkilenen zengin aileler Vardar yerine kentin güneydoğusuna Kalamaria bölgesine yönelmiştir. Böylece 1870'lerde kurulan Kırlar, Yalılar ya da diğer adıyla Hamidiye mahallesi zengin ailelerin yeni ikamet mekânı olmuştur. Yüzyılın sonuna doğru Kırlar bölgesi konak, yalı ve villalarıyla artık varlıklı ailelerin Selanik'teki en seçkin mahallesine dönüşmüştür(Anastassiadou, 1998: 118-119).

4.Selanik'te Cami ve Mescitler

Selanik'i ziyaret eden batılı gezginler kentin siluetine cami ve minarelerin hâkim olduğunu belirtirler. 18.yüzyılda çizilen ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen bir gravür anılan yüzyılda şehrin siluetini çok iyi yansıtmaktadır(Resim 1). Sur içindeki camilerin sayısı hakkında araştırmacılar ittifak etmeseler de verdikleri rakamlar gezginlerin tespitlerini teyit eder özelliktedir. Seyyah Anna Belley'nin 1772'te Selanik'i ziyaretinde sur içindeki minareli cami sayısını 33 olarak vermektedir. Piskopos Trompeter bu sayıya 1835'te bir cami daha ilave eder. Rakamlar doğruysa 18.yüzyılın son çeyreği ile 19.yüzyılın üçte birlik dönemi arasında geçen yaklaşık 60 yıllık sürede bir cami inşa edilmiş demektir. Bu da nüfusun Müslümanlar açısından statik kaldığının bir işareti olarak görülebilir.

Resim: 1

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (COA.),*PLK. P., 1339*

Daha geç dönemleri kapsayan araştırmalar cami sayısında nispi bir artışı ön görür. Buna göre Semavi Eyice'nin 1870'ler için tespit ettiği cami 50 iken, ünlü Romen tarihçi Orest Tafrali'nin 1913'te verdiği rakam 37'dir. Modern dönemde Selanik Şeriye Sicillerini didik didik okuyup altını çizen Vasilis Dimitriadi'ye göre ise cami sayısı 38'dir (Dimitriadi, 1983: 283-284). Semavi

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Eyice'nin belirlediği rakam mescitleri de içine aldığı söylenebilir. Yanı sıra Ayasofya gibi kimi camilerin iki ismi olmuştur. Eyice her bir ismi müstakil cami olarak almış olabilir. Bu durumda Dimitriadi'nin verdiği rakam daha gerçekçi olarak görülebilir. Öte yandan Vasilis Dimitriadi ile Piskopos Trompeter'in mescit sayısını 49 olarak vermeleri ittifak gibi görünse de 1835-1912 yılları arasında geçen 77 yıllık sürede Müslüman nüfusta meydana gelen değişmeler dikkate alındığında sözü edilen mescit sayısı kuşkuyla karşılanabilir. Sur içinde onca mescit ve camiden günümüzde sadece Hamza Bey ile Alaca İmaret camilerinin kalması Yunanistan'ın Ortodoks olmayan mabetlere karşı tutumunu açıkça ortaya koymaktadır.

5.Sabatay Sevi ve Dönmelik

1.Mesihlik İnancı ve Sabatay Sevi

Yahudiler, M.S. 70'te Romalılar tarafından Babil'den sürülmelerinin ardından 'Arz-ı Mev'ud'a/Vadedilmiş topraklara yeniden dönme hayaliyle yaşamıştır. Onların bu hayali tarih boyunca içlerinden mesihlerin/kurtarıcıların ortaya çıkmasına neden olmuştur.Kimi yüzyıllarda her on yılda bir mehdinin ortaya çıkması zamanla mesihlikle Yahudiliğin eş anlamlı olarak algılanmasına yol açmıştır. Mesih iddiasında bulunanlar ilahi kelamın lafzî bağlayıcılığından kurtulmak ve kendi fikirlerini kitlelere daha kolay kabul ettirmek için Tevrat ve Zebur'un batınî/gizli anlamları olduğunu sıkça dillendirmeye başlamıştır. Bu anlayış zamanla Kabbala akımının ortaya çıkmasına ve 13.yüzyılın ortalarında Zohar adıyla kitaplaşmasına neden olmuştur.Kabbalizm adı geçen yüzyıldan itibaren İber yarım adasında güçlenmiş ve Zohar kitabı Tevrat'tan daha kutsal bir kitap olarak görülmeye başlamıştır (Veinstein, 2001: 74). Zorunlu olarak göçetabi tutulan İspanya Sefarad Yahudileri 1526'dan itibaren Kabbala mistisizminin ateşli savunucuları olarak Selanik'e yerleşmeye başlamıştır (Veinstein, 2001: 54).

17.yüzyıl Mesih hareketlerinin yeniden canlandığı yüzyıl olmuştur. 1626'da İzmir'de doğan Sabatay Sevi çağdaşlarına göre iyi bir eğitimden geçerek Haham olmuştur. Hitabet sanatındaki yetkinliğini ciddi ilim adamı görüntüsüyle birleştirmiş ve kitleleri daha kolay etkilemeyi başarmıştır. Kabbala düşüncesinin baş kitabı Zohara göre Mesihin geliş tarihi 1648 olarak ön görülmüştür. Zohardaki bu tarihi bulunmaz bir fırsat telakki eden Sevi, yüzyılın ortalarında yeniden canlanan mesihlik tartışmalarının oluşturduğu olumlu havadan da istifade ederek 1648'de İzmir'de Mesihliğini ilan etmiştir (Küçük, 1992: 232). Ancak onun bu çıkışı Yahudi cemaatini bölmüş ve sonuçta aforoz edilerek Selanik'e gitmek zorunda kalmıştır.Kimi araştırmacılara göre Sabatay Sevi önce İstanbul ve Atina'ya gitmiş sonra Selanik'e geçmiştir(Küçük, 1992: 249).

Selanik'te Kabbalist anlayışa inanan yoğun Yahudi cemaatinin varlığı Sabatay Sevi'yi fazlasıyla cezp etmiş olmalıdır. Çünkü Selanik mesihlik iddialarını gerçekleştirmede ideal bir cemaat yapısına sahipti. Bu yüzden İzmir'den sonra Selanik'i gitmesi bilinçli ve planlı bir tercih olarak görülebilir. Bu arada Hıristiyanların da 1666 yılında Mesihi beklemeye başlamaları Sabatay Sevi'yi tahrik etmiş olmalıdır. Nitekim 18 Mayıs 1657'deŞalom Sinagogu'nda tertiplenen bir ayinde On Emir'in birinci prensibini çiğneyerek Allah'ın adını zikretmiş, Hz. Davud'un oğlu olduğunu ileri sürerek Mesihliğini tekrar ilan etmiştir (Veinstein, 2001: 75). Ancak Abdurrahman Küçük Sabatay Sevi'nin ikinci Mesihliğini ilan tarihi olarak Aralık 1665 ve 1666 yıllarını vermektedir. Yanı sıra Küçük,Veinstein'in aksine Mesihliğin ilan edildiği kenti Selanik değil İzmir olarak vermektedir (Küçük, 1992: 217, 267). Federal Hahamlar Konseyi çareyi Sevi'yi kovmakta bulmuştur. Selanik'ten ayrılmak zorunda kalan Sabatay Sevi Balkanlar, Mısır ve Filistin'i dolaşarak davasına taraftar bulmaya çalışmıştır (Veinstein, 2001: 75).

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Osmanlı yönetimi gelişmeleri Yahudi cemaatinin bir iç meselesi olarak görmüş ve sadece takip etmekle yetinmiştir. Sabatay Sevi'nin son çıkışı ve bu kapsamda yaptığı bir dizi seyahatler hem Selanik'teki hem de diğer kentlerdeki Yahudi cemaati arasında ciddi tartışma ve bölünmelere hatta nümayişlere yol açmıştır. Bu gelişmeleri toplumun geleceği için ciddi bir tehdit olarak algılamaya başlayan Osmanlı İdaresi olaya el koyarak Mesihlik iddiasında bulunan Sabatay Sevi'yi tutuklamıştır.Padişah IV.Mehmet'in Edirne Sarayında kafes arkasından takip ettiği bir Divan toplantısında Sevi huzura çıkarılmış ve Mesihliğini ispat etmesi istenmiştir. O da basit bir haham olduğunu, sırf Yahudileri aldatmak için bu yola başvurduğunu söyleyerek Saray hekimi Hayati-zâde'nin tavsiyesiyle 23 Eylül 1666'da Müslüman olmuştur (Küçük, 1992: 293-294).

2.Dönme ve Dönmelik

Sabatay Sevi gibi bir gayrimüslim Osmanlı toplumunda ilk defa Müslüman olmamıştır. Ancak din değiştirmesinden sonra eski diniyle bağıntısını gizliden devam ettirmesi o zamana dek kullanılmamış yeni bir kavram ve tanımlamanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.Genel olarak avdet ya da günümüzdeki yaygın kullanımıyla dönme sadece inanç değiştirme anlamında kullanılmamış, içinde her türlü ricatın olduğu manalarda kullanılmıştır. Osmanlı toplum yapısında Avdetilik/dönmelik o kadar dar anlama evirilmiş ki, sözü edilen niteleme artık sadece Selanik Yahudilerinin din değiştirmesi anlamına gelmeye başlamıştır (Küçük, 1992: 218).

Sabatay Sevi'nin anılan tarihte Müslüman olması önceki sadık müritlerini daha çok hayrete bırakmış ve onun bu manevrasını mehdiliğinin adeta bir kanıtı olarak algılamaya başlamıştır. Hatta kimi müritlerine göre din değiştirme olgusu onun mistik mesajının tamamlanması olarak yorumlanmış ve Yahudi cemaatinden ciddi kopmalar başlamıştır (Veinstein, 2001: 76).Osmanlı idaresi Yahudilerin ihtidasından memnun kalmakla birlikte ihtida sonrası gelişmelere bakarak onların din değiştirmesinden kuşku duymaya başlamış, onlara mühtedi yerine avdeti/dönme demeyi daha çok tercih etmiştir. İleride daha kapsamlı görüleceği gibi devlet bu kuşkusunu kitabeye kazıyarak tarihe mal etmiştir.

Sabatay Sevi'nin Müslüman olmasıyla sarsılmaya başlayan Yahudi cemaati esas darbeyi yeni zuhur eden mehdinin ölümünden sonra yemiştir. Ölümünden on yıl sonra 1686'da Selanik'teki Yahudilerin eşraf ve zenginlerinden 300 aile mehdinin yolundan giderek Müslüman olmuştur. Selanik'teki bu kitlesel hareket Osmanlı Devletinin diğer vilayetlerinde yaşayan kimi Yahudileri de etkilemiş ve onların Müslüman olmalarına sebep olmuştur. Selanik, İzmir ve İstanbul gibi önemli Yahudi hahamlıkları ihtida hareketlerini izlemekle yetinmiştir. Bunun sonucunda hem Osmanlı'da hem de diğer ülkelerde yaşayan Yahudi cemaati söz konusu mehdi hareketinden zayıflayarak çıkmıştır (Veinstein, 2001: 76).

Sabatay Sevi'nin ölümünden kısa bir süre sonra onun öğretisi farklı yorumlanmaya başlanmış ve zamanla birbirinin inanç ve prensiplerini reddeden gruplar ortaya çıkmıştır. Nitekim bir görüşe göre ticari diğer bir görüşe göre talakla ilgili bir meselede Yakup Çelebi'yle Mustafa Çelebi'nin ihtilafa düşmesi avdeti cemaatini bölmüştür. Böylece Sabataistler 1689'da Yakub Çelebi'ye sadık kalanlar Yakubiler veya Hamdi Beyler, Mustafa Çelebi'ye bağlı kalanlar ise Karakaşlar olarak iki ana gruba ayrılmıştır (Küçük, 1992: 355-356).

Karakaşların fikir babası Mustafa Çelebi Mesih Sabatay'ın ölmeyip göğe çıktığını, Mesihlik müessesinintenasüh yoluyla devam ettiğini her fırsatta grubuna telkin etmiştir.Çelebi, sonradan Müslüman olan LeviŞalom'un (Abdurrahman) oğlu Osman Efendi'nin mehdinin temsilcisi olduğunu ileri sürdüğünde Sabatay'ın ölümü üzerinden henüz 13 yıl geçmiştir. Mustafa Çelebi 1715'te Mesihlikle ilgili fikrini değiştirmiş ve Osman Efendiyi temsil makamından Mesihliğe,daha sonra da

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Tanrılığa yükseltmiştir. Osman Efendinin Mesihliği etrafında dönen bu aşırı inanç görüşleri grup içinde yeni bir bölünmeye yol açmıştır (Küçük, 1992: 363-366).

6.Hamidiye Camisi Banisi Kapancıların Doğuşu

Kapancıların içinden bir zümre İbrahim Ağanın önderliğinde Osman Efendiye izafe edilen Mehdilik vasfını kabul etmemiştir. Sabatay Sevi'nin Osman Efendi suretinde değil kendi suretinde yeryüzüne ineceğini savunan İbrahim Ağa grubu 1720'de Karakaşlardan ayrılmaya karar vermiştir. Böylece Mesih Sabatay'ın ölümünden yarım asır geçmeden avdetilik/dönmelik 3 ana zümreye ayrılmıştır. Sabatay Sevi'nin görüş ve prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kaldıkları için Kapancılara ayrıca Papular ismi de verilmiştir (Küçük, 1992: 368).Bize göre ise Papu (παπους) Yunanca bir kelime olup dede, büyük baba anlamına gelir. Papu yani dede denmek suretiyle bu nitelemeyle Kapancıların eski, gelenekçi ve tutucu özelliği vurgulanmaya çalışılmıştır (Aksoy, 2003: 215).

İbrahim Ağa bir meclis ihdas ederek zümrenin işlerini yoluna koymuştur. Kapancıların parçalanmadan Sabatay Sevi'nin öğretisinin izinden gitmesinde, zaman içinde Kapancılar, Kuruoğulları, Sarrafzadeler ve Bekçi Samiler gibi zengin ailelerin ortaya çıkmasında söz konusu meclisin önemli katkısı olmuştur (Küçük, 1992: 367-368).

B.Bir Sur Dışı Camisi Olarak Hamidiye Camisi

Kassandrou caddesinin hemen üst tarafında yer alan Alaca İmaret Camisi, Vardar (Egnatia) caddesindeki Hamza Bey Camisive Nikis caddesini dikey kesen Fasianu sokağındaki İskele Camisi ayakta kalan sur içi camileridir (Bostancı, 21.07.2018).Sırf Yahudilikten avdet edenler inşa ettirdiği için yerli Müslümanların bugün bile camiden saymadığı Hamidiye Camisi/Yeni Cami ise sur dışında ayakta kalan tek camidir (Sığırcı, 21.07.2018).

1.Konum

Beyaz kulenin doğusunda Hamidiye veya Kırlar mahallesinin denize yakın bir kısmında inşa edilen Hamidiye Camisi, bu isminin yanı sıra Hürriyet ve Yeni Cami isimleriyle de adlandırılmıştır. Kırlar mahallesinin kuruluşu ile caminin inşası arasında yarım asırdan biraz fazla bir zaman geçmiştir. O yüzden dönemin resimlerine yansıyan görüntülere göre caminin etrafı nispeten açık kalmıştır(Resim 2). Şüphesiz yeni kurulan bir mahallenin siluetinin her zaman aynı kalacağını var saymak mümkün değildir. Caminin bulunduğu bölge hem Osmanlı hem de Yunan idaresi altında imara sürekli açık tutulmuştur. 1924 nüfus mübadelesinden sonra aynı bölgede imar faaliyetlerinin arttığını söylemek mümkündür. Böylece inşa edildiği yıllarda caminin sahip olduğu siluetle günümüzdeki siluet arsında ciddi bir farkın bulunduğunu belirtmek gerekir.

Yığma tuğlalı sütunların belli aralıklarla desteklediği hazire ihata duvarı caminin üç cephesinin açık kalmasına büyük katkı sağlamıştır. Hazire ve bahçe ihata duvarları kuzeyde sahili dikey kesen Arkeoloji(Hacı Hayrı Paşa) Caddesi, doğuda Praxitelous (Sezai Paşa) ve güneyde Zaimi sokaklarıyla çevrilidir. Sadece batı cephesinin ihata duvarı sıralı apartman yapılarıyla bitişik nizamlıdır (Şenyurt, 2016: 190).Edmondou Rostan sokağına cephe olan bu sıralı yapıların sonradan imara aykırı olarak cami parselinde inşa edildiği düşünülebilir. Sıralı apartmanların nizamsız ve gelişi güzel inşa edildiği dikkate alındığında Arkeoloji Caddesi, Praxitelous, Zaimi ve Edmondou Rostan sokaklarıyla çevrili adanın tamamen camiye hasredildiği söylenebilir. Arkeoloji Caddesi, cami ile caminin kuzeybatısında yer alan ilkokul bahçesi arasındaki irtibatı kesmiştir. Caminin inşa edildiği

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

dönemdeki fotoğraflara bakılırsa ilkokulun kuzey batısında denize paralel uzanan Velissariou sokağı camiye kadar uzanıyordu(Resim 2).Caminin bahçe ihata duvarında son bulan Velissariou sokağı kapatılarak yerine ilkokul binası inşa edilmiş ve böylece caminin kuzeybatıdan sahip olduğu açıklık denizi dikey kesen Arkeoloji caddesiyle sınırlı kalmıştır.

Resim: 2

Kaynak:https://twitter.com/nataliavazyan/status/674332915900223489

2.Bölgenin Özelliği ve Cami İnşa Tarihçesi

Hamidiye, Yalılar ya da Kırlar mahallesi yukarıda da ifade edildiği gibi daha çok zenginlerin rağbet ettiği bir yerleşim bölgesi olmuştur. O yüzden konak ve villalar bu bölgenin adeta alametifarikası olmuştur. Denizin doldurulmasıyla elde edilen arsalar üzerinde inşa edilen yalılar mahalleyi daha da cazip hale getirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi [COA], 17 Câ 1307, 15 Râ 1307).Zengin Kapancılar kabilesi ve fes ticaretiyle uğraşan Ahmet Kapancı Hamidiye mahallesinin sakinleri olmuştur. Öte yandan devlet ricalide ikamet için bu mahalleyi yeğlemiştir. Nitekim Selanik üçüncü ordu müşiri Mehmet Hayri Paşanın caminin karşısında ikamet ettiği kaydedilmiştir (Selanik, 21.07.2018). Caminin karşısında ve kuzeydoğu tarafına denk gelen Praxitelous sokağı üzerinde yer alan konak bugün hala ayaktadır.

Müşir Mehmet Hayrı Paşanın teşvikleriyle Kapancılar Kırlar mahallesinde ihtida etmelerinin bir nişanesi olarak bir cami inşa kararı almıştır. Osmanlı Arşivi Yıldız Albümünde caminin inşa sebebi padişah II. Abdülhamit'in tahta çıkışının tebcîl edilmesi olarak zikredilmiştir (COA, 9 Nisan 1902). Gerekli resmi izinlerden sonra Ahmet Kapancı camiyi II.Abdülhamit'in Selanik'teki mimar temsilcisi İtalyan Vitaliano Poselli'ye inşa ettirmiştir. Poselli daha önce, bugün Aristoteles

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Üniversitesi olarak kullanılan Sultanî'yi(1887) ve Vilâyet binasını(1891), Hamidiye tecrübesinden sonra da Üçüncü Kolordu Karargâhı'nı inşa etmiştir (Colonas, 2001: 211).Taç kapının solunda yer alan ve mimar ismiyle inşa yılını içeren kitabe " ١٣معمار ويتاليانو پوسللي/Vitaliano Poselli Architetto ١٩" şeklinde tasarlanmıştır.Pek az kişi baştaki 13 ile sondaki 19'un hicrî 1319 yılının ayrı düşmüş iki rakamı olduğunu fark eder.

3.İhtida mı Dönme mi?

1683'te yapılan bir istişare toplantısında dönmeler Müslümanların şüphelerini izâleye yönelik bir dizi kararlar almışlardır. Buna göre:

1.Her kabile reisi öğle ve ikindi namazlarını çarşı ve pazar camilerinde kılacaktır.

2.Her hac mevsiminde cemaatin zenginlerinden üç-beş kişi hacca gönderilecektir.

3.Mevlit gecelerinde cami ve tekkeler avdetilerle doldurulacaktır.

4.Cenazemerasimlerinde Selanik'in cadde ve sokakları tekbir sesleriyle inletilecektir (Küçük, 1992: 351).

Dönmelerin ihtida etmesine Müslüman cemaatin duyduğu şüpheleri bertaraf etmeye yönelik bu teşebbüs haddi zatında bu kabil yargıları izale etmeye matuf ilk teşebbüs değildir.

1690'da Yakup Çelebi'nin dönmeler cemaatini temsilen hacca gitmesine karar verilmiştir. Bir yıl önce iki gruba ayrılan dönmeler,böylece Yakup Çelebi'nin hac fikriyle İslam'a bağlı kaldıklarını göstermek istemiştir (Küçük, 1992: 361).

Sonraki süreçte dönmelerin kendilerine duyulan şüpheleri bertaraf etmeye yönelik çabaları muhakkak ki sürmüştür. Kuşkusuz sözü edilen çabaların en önemlisi Kırlar mahallesinde 1902'de bir cami inşa etme kararı almış olmaları olmuştur. 1720'de Karakaşlardan ayrılarak yeni bir grup oluşturan Kapancıların, yaklaşık iki asır sonra torunlarının öncülüğünde Selanik'te mimari özellikleriyle ön plana çıkacak bir cami inşa edeceklerini belki hiç düşünmemişlerdir.

Yukarıda kronolojik olarak sıralanan ispat çabaları incelendiğinde çabaların kendi içinde bir tedriciliğe sahip olduğu görülür. 1683'te alınan bir dizi kararların pratik yönü bulunsa da sözü edilen kararların teoride kalmaya mahkûm olduğu söylenebilir. Nitekim her hac döneminde 3-5 kişinin hacca gönderilmesine karar verilmesine karşın 7 yıl boyunca bu meyanda bir eyleme geçilmemiştir.Öte yandan kimin çarşı camilerine gittiğini ya da kimin mevlid ve cenaze gibi dini merasimlere katıldığını murakabe etmek cemaatin üstesinden gelemeyeceği bir husus olarak görülebilir.

Yakub Çelebi'nin hacca gitmesi Müslümanların kuşkularını gidermeye yönelik fiili bir ispat çabası olarak algılanabilir. Bu gelişme, aynı zamanda 7 yıl önce alınan hacca gitme kararının hem bir uygulaması hem de kuşkuları gidermeye dönük gayretlerin yeni ve ciddi bir safhası görülebilir.

Aradan geçen iki asra yakın bir zamana rağmen Müslümanların Dönmelere itikâdi açıdan kuşkuyla yaklaştığı, ihtida etmeyip eski dinlerinin gereklerini gizlice yerine getirdiği algısını korumuş olmalıdır. Selanik Dönmeleri belki son ve daha gözle görülür bir hamleyle muhataplarını ikna etmeye çalışmış ve 1902'de Hamidiye Camisinin inşasına imza atmışlardır.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Resim: 3

Kaynak:COA.,*YEE.d.410/7*, (07.03.1905/30.Z.1322)[1]

[1] "Câmi'-i şerîfin hâricî kâpûsî önüne âhenîn câmekân vaz'ından evvelki şekl ü hey'etî."

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

4.Şüphenin Taşa Kazınması: Kitabe

II.Abdülhamit Hamidiye Camisinin fotoğraflarını çektirtip Yıldız'daki albümüne eklemiştir. İnşa akabinde çekilen bu fotoğraflar Yunan makamlarınca silinen kitabenin okunup gün yüzüne çıkmasında büyük katkı sağlamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen cami fotoğrafları dijital ortamda büyütüldüğünde inanılmaz bir biçimde netliklerini muhafaza edebiliyor.Bu da o dönemde çekilen fotoğrafların ne kadar kaliteli olduğunu gösterir. Ancak alt kitabede yer alan beyitlerin kalem işleri üsteki ayete göre daha küçük yazıldığı için bu beyitler fotoğraf yardımıyla okunamamıştır.

Sözü edilen fotoğraflar yardımıyla taç kapıda yer alan iki kitabeden üst tarafta bulunanı Tevbe Suresinin 19'uncu ayeti olduğu anlaşılmıştır(Resim 3). Kanaatimize göre bu ayet,kitabe için gelişi güzel seçilmiş bir ayet değildir. Ayetin vermek istediği mesaj üzerinden yorumlama yaptığımızda ilgili ayeti kitabe olarak seçen iradenin, camiyi yaptıranların ihtida etmesinden büyük bir kuşku içinde olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Sözü edilenayetin kitabeye yansıyan kısmı şöyledir:

أجعلتم سقاية الحاج وعمارة المسجد الحرام...

"Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını …gibi mi tuttunuz."

Bu ayet edebi sanatlardan teşbih/benzetme sanatını içermekte olup kitabeye yansıyanı teşbihin benzeyen unsurudur. Teşbihin kendisine benzetileni ayetin devamıdır. Benzeyen ile kendisine benzetileni bir arada vermek gerekirse ayetin anlamı şöyle olur:

> "Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını Allah'a ve Ahiret gününe iman edip Allah yolunda cihad eden kimse(lerin ameli) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında eşit olmazlar. Allah, zalim topluluğunu doğru yola iletmez."(Kur'an, 2009: 188).

Söz konusu ayeti caminin kitabesi olarak seçen irade,ayetin orijinal metninde bulunan "mi/mı" anlamındaki (أ)soru edatını, camiyi inşa eden zümreye vermek istediği mesajın vurucu gücü olarak gördüğü ileri sürülebilir. (أ) soru edatıyla sorulan sorularda cevap ya müspet ya da menfi olabilir. Böylece soru edatlı bir ayet seçilerek muhatap iki ihtimalli bir cevaba zorlanmıştır, denebilir. Bu da ortada bir kuşkunun olduğu anlamına gelir.

Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ayette kastedilen anlamı şöyle ifade etmiştir:

> "Fazilet ve derece yüksekliği bakımından siz, hacılara su verenleri, Mescid-i Haram'ı imar edenler; Allah Tealâ'ya ve âhiret gününe iman ederek Allah yolunda cihad edenlerle bir tutuyorsunuz." Ya da "onların imanı ile bunların imanını bir tutuyorsunuz."(Ebussuûd, 2006: 2542).

Ebussuûdayetin tefsirini yaparken ayete muhatap olanlardan ilk akla gelenlerin müşrikler olduğunu, yapılan benzetmenin de buna delil olduğunu ifade etmiştir. Ancak Ebussuûd ayete muhatap olan kişilerin"sikâye" ve"imâre" hizmetlerini yerine getirip üstünlük iddia eden kimi Müslümanlar için de nazil olabileceğini belirtmiştir.Ona göre "sikâye" ve "imâre" hizmetleri sevaplı işler olup bunları yapanlar, inanıp cihat edenlere benzemekten uzaktır.(Ebussuûd, 2006: 2542)

Ebussuûd Efendinin ayetten anladığı ilk yorumu esas alırsak Selanik'te Osmanlı idaresini temsil eden iradenin,caminin banisine ve onun mensup olduğu gruba kitabe vasıtasıyla adeta şöyle seslenmek istediği ileri sürülebilir: Ey avdetiler, her ne kadar siz cami inşa ettiyseniz de siz önce Allah'a ve ahiret gününe iman edin, Allah yolunda canınızı verin, işte o zaman biz sizin ihtida ettiğinize kani olalım.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

C.Caminin Mimari Unsurlarına Farklı Bir Bakış

1.Teorik Çerçeve ve İlk İzlenimler

İster beşeri olsun ister ilahi olsun inanç açısından dünyadaki bütün mabet ve tapınakların bir teorik arka plana sahip oldukları kuşkusuzdur. Başka bir ifadeyle mabetler akide ve inanç denen ruhun şekle/forma girmiş halidir. Platon'un mağara istiaresinde Glauton'a ispatlamaya çalıştığı gibi(Eflatun, 1985: 199-202) gerçek olan ve öncelikle irdelenmesi gereken husus dini yapının forma/şekle girmiş hali değil, aksine mabedi şekle/forma sokan soyut inanç ve düşünce olmalıdır.Dolayısıyla dini yapıları mimari açıdan inceleyen gözlemcinin ilgili mabedin ait olduğu inanç ve düşünce sistemini çok iyi bilmesi gerektiği açıktır.

Yukarıdaki girizgâhın ışığında tapınakları pagan din anlayışının, havraları Musevi akidesinin, kiliseleri Hıristiyanlık teolojisinin, camileri İslam akaidinin forma girmiş birer yansımaları olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında Hamidiye Camisi şekil ve formda İslam inanç sistemini ne kadar yansıttığı sorusu önem arz etmektedir.

Bu sorunun cevabını 2013'lerde Selanik'te patlak veren bayram namazı tartışmasında bulmak mümkündür.Selanik Makedonya-Trakya Müslümanları Eğitim ve Kültür Derneği'nin Yeni Cami'de bayram namazı kılma talebine Selanik Belediyesi izin vermişti. Fakat Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının atanmış İskeçe müftüsünün görevlendireceği bir imamın bayram namazını kıldırmasını şart koşunca seçilmiş Gümülcüne müftülüğü ile ortak hareket eden dernek yönetimi arasında yetki tartışması başlamıştı.Aslında Yunan resmi makamlarının yapmak istediği de buydu; Müslüman-Türk cemaati arasında ikilik çıkarmak… Sonuçta sözü edilen bakanlığın dediği olmuş ve bayram namazı atanmış İskeçe Müftüsünün görevlendirdiği imam tarafından kıldırılmıştır.Ancak mübadele tarihinden sonra 8 Ağustos 2013'te Yeni Camide kılınan bu ilk bayram namazına sadece atanmış imam, müezzin ve bir turist iştirak etmiştir(Akşam, 21.07.2018).Diğer yandan mübadeleden sonra Yeni Camide ilk namaz Mart 2013'ün sonunda kılınmıştır. Bu tarihi gelişme Selanik Belediye Başkanı Yannis Butaris'in özel izniyle caminin Gümülcine Medrese-i Hayriye hoca ve öğrencilerine özel olarak tahsis edilmesiyle gerçekleşmiştir (Batıtrakya,21.07.2018).

Selanik Makedonya-Trakya Müslümanları Eğitim ve Kültür Derneği başkanı Osman İsmailoğlu'yla yaptığımız mülakatta Yeni Cami'de kılınan bayram namazlarını dernek olarak protesto etmelerini iki nedene bağlamıştı. Birincisi Camiyi Müslümanlar değil Dönmeler inşa etmiştir. Dolayısıyla baniler gerekçe gösterilerek söz konusu mabet camiden sayılmamıştır. İkincisi ve en önemlisi Yunan makamlarının Yeni Cami'de kılınacak bayram namazında kimin imam olacağına karar vermesi… Bu da Lozan antlaşmasının azınlıklar bölümünde yer alan seçilmiş müftülerin hak ve tasarruflarına müdahale olarak algılanmıştır (Osman İsmailoğlu, Kişisel Görüşme, 15.09.2014).

Osman İsmailoğlu'nun Yeni Cami'yi "cami"den saymaması ile bayram namazları için adı geçen dernek adına Selanik Belediyesinden resmi talepte bulunması çelişik gibi gözükebilir. Dernekteki mescidin bayram namazlarında kifayetsiz olması dernek yönetimini Yeni Cami'ye mahkûm etmiş gibi görünüyor. Nitekim 21 Ağustos 2018'de Selanik'te kılınan Kurban Bayramı dernek mescidinde değil Yeni Cami'de kılınmıştır (Batıtrakya, 23.08.2018). Şüphesiz adı geçen bakanlıkla Selanik Belediyesinin atanmış imam şartından vazgeçmiş olması ve dernek mescidinde görevli imamın bayram namazını kıldıracak olması,öteden beri Yeni Camiyi protesto eden derneğin kararını değiştirmesine neden olmuştur.İşte bu satırların yazarı görevli olduğu Selanik'te Yeni Cami'nin varlığından sözü edilen tartışmalar sayesinde haberdar olmuştur.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Caminin ziyaretine karar verildikten sonra ara sokaklara gelişi güzel geziler yapılmış, caminin yeri bu şekilde tespit edilmeyeçalışılmıştır. Bu aşamada ilk intiba önemli olmuştur. Velissariou sokağından doğuya doğru ilerlerken, görüntüsü apartman bloklarının çatısındaki antenlere karışan yeşil renkte bir kubbe görülmüştür. Caminin o bölgede olduğu bilinmesine rağmen yeşil kubbeli yapının bir cami olabileceği akla gelmemiş, aksine kubbenin şekli ve rengi Berlin'deki Dom Kilisesini hatırlatmıştır. Tarihi yapıya yakından ilk defa bakıldığında Yahudilerin Prag'daki Sinagogu akla gelmiştir.

2.Harim

Kubbenin oturduğu ana taşıyıcı duvarların meydana getirdiği kare biçimindeki harim kısım dikey olarak incelendiğinde farklı mimari özelliklere sahip üç bölümden oluştuğu görülür. Diğer bir anlatımla caminin ana kısmına dışarıdan bakan bir gözlemci harim kısmının üç kattan meydana geldiği izlenimine kapılır. Hünkâr mahfili ile son cemaat yerini hayali olarak yok farz ettiğimizde ortaya çıkacak küp şeklindeki yapının her bir cephesinin üçlü tasarımlar içerdiği görülebilir. Diğer taraftan bir kuleyi öbür kuleye bağlayan asma kemer her cephede adeta bir yeknesaklık ve bir birlik havası yaratır.Kendi içinde üç kattan meydana gelen bu birlik ve yeknesaklığın her bir katında üçer elamanlı tasarımlar mevcuttur. Buna göre zemin katın pencereleri ikili halde üç adet olup at nalı kemerlidir. Kemer tarafında kalan kısım daha küçük alanlı olmak üzere ikili pencerenin her bir bölümü de üçlü dilimlere bölünmüştür. Ayrıca ikili pencere tasarımında iki kemer üç sütuna oturtulmuştur. Böylece şeritle elde edilemeyen üçleme sütunla sağlanmış oldu(Resim 4).

Diğer katlarda uygulanan pencere tasarımları zemin kattakiyle aynıdır. İşlevin değiştiği yerde başka bir tasarım uygulansa da sonuçta üçün ahengi bozulmaz. Söz gelimi kıble tarafının zemin katında yer alan mihrap, sağındaki ve solundaki pencerelerle üçlü tasarımı tamamlar. Bugünkü görünümüne göre mihrabın sağ ve sol pencereleri kapatılarak birbirine eşit üç niş meydana getirilmiştir. Sözü edilen bu iki pencerenin niçin kapatıldığı hakkında bir bilgimiz olmamakla birlikte birbirine tam benzeşik üç niş elde etme düşüncesinin bir ürünü olduğu düşünülebilir. Keza harim kısmının giriş kapısı, üçte ikisi kapalı olan bu cephenin zemin katındaki pencere yerine kaim olmuştur.

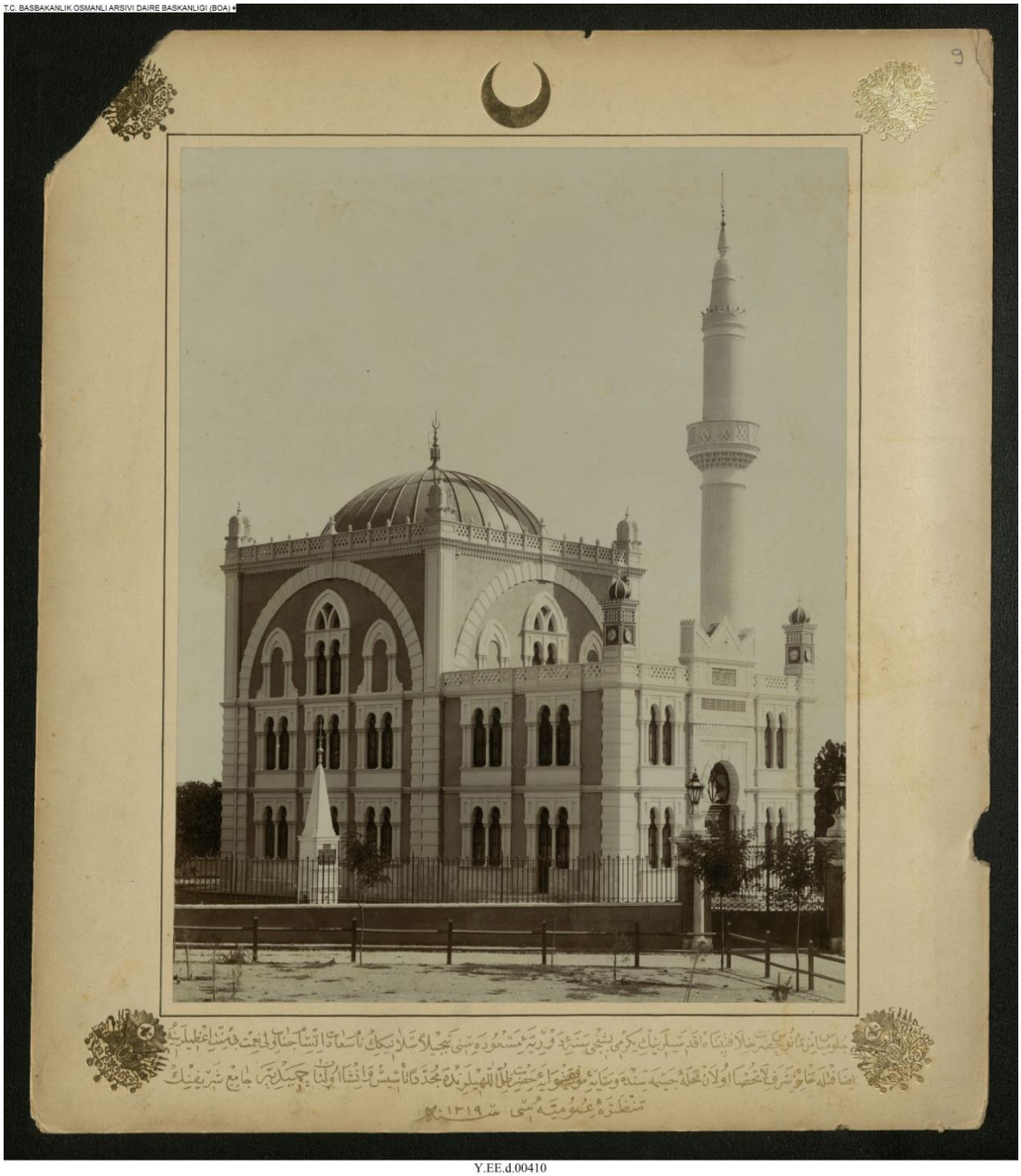
AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Resim: 4

Kaynak: COA.,*Y.EE.d.410/9,* (09.04.1902/30.Z.1319)

Caminin hangi cephesine bakarsak bakalım sonuçta asma kemerden (makrodan) en küçük kemere (mikroya) doğru üçer elemanlı tasarımla karşı karşıya kaldığımız söylenebilir. Kilise mimarisi açısından bakıldığında bu uygulamaların triforiumdan farklı olmadığı, hafifletme kemerleri altında yapılan ikili ya da üçlü pencere tarzındaki kemer sistemleriyle bire bir aynı olduğu görülebilir (Turani, 1975: 128).

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Mahfil ve son cemaat yerinin iki katlı olması şaşırtıcı değildir. Harimin tasarımında teslis öğesi baskınken mahfil ve son cemaatte elde edilmek istenen uygulama haçtır. Hıristiyanlık mimari tarzının en önemli amacı uygulamada hem teslisi hem de "altın oran" da denen 2/3 oranını yakalamaktır. Poselli kubbenin önündeki eklentiyi iki, kubbenin örttüğü kare kısmı da üç katlı tasarlayarak altın oranı, yani 2/3'ü elde etmiştir. Yine mahfilin harime bitiştiği iki köşede kuleden inen dikey çizgiyle ikinci katın yatay çatı kirişi(korniş) kesiştiğinde haç, yani 2/3 oranı elde edilir.

Son cemaat yeri, kadınlar mahfili ve harimin her biri kendi içinde bağımsız bir bölüm olarak düşünüldüğünde hem zemin hem de üst katta tipik bir teslis uygulamasıyla karşı karşıya kaldığımız söylenebilir. Yine son cemaat ile mahfil bölümünün pencereleri ana sahanlığın pencere sayısına oranlandığında 2/3 oranı elde edilir.

Sözü edilen bütün bu uygulamalar mimar Poselli'nin icat ettiği özgün tasarımlar değildir. Aksine yukarıda teorik çerçevede de ifade ettiğimiz gibi Hıristiyanlık inanç esaslarından teslisin adı geçen mimarın tasarımlarıyla şekle/forma girmiş şekilleridir. Bilindiği gibi Hıristiyanlık teslis inancı 325 İznik ve 381 İstanbul konsülleriyle şekillenmiştir. Bu konsüllerin ilkinde Baba ve Oğul'un, ikincisinde ise Kutsal Ruh'un tanrı olduğuna karar verilmiştir. Tanrının bir açıdan "Bir" başka bir açıdan "Üçlübirlik/Teslis" olduğu inancı orta çağ boyunca geniş Teolojik tartışmalara neden olmuştur. Sonunda Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un bir ulûhiyetin üç farklı tezahürü anlamında Üçleme/Teslis formülü istikrarlı hale gelmiştir (Küçük ve diğerleri, 2011: 366-368).

Resim: 5

Kaynak: https://www.turkishgreeknews.org/geni-tzami-tis-thessalonikis

İşte Hamidiye Camisinin dört cephesini süsleyen asma kemerlerin bir açıdan "Bir"i, yani Baba'yı, diğer açıdan "Üçlübirlik/Teslis"i, yani Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'u temsil ettiği düşünülebilir. Kubbeye yakın pencerelerin asma kemer içinde sıralanışı eşit düzeyde değildir; orta kısımdakiler diğer iki pencereye göre daha yukarıda tasarlanmıştır. Böyle bir tasarım kilise ikonlarını çağrıştırır. Mesela Hazreti Meryem'in kucağında Hz. İsa'yla ortada bulunduğu bir ikonda diğer iki figür Meryem'in baş seviyesinden daha aşağıda yer alır. Buna göre asma kemerin parapete daha yakın olan orta penceresi Hz. Meryem'i, diğer iki pencere de havari ya da azizleri temsil etmiştir. Hz. İsa'nın ortada olduğu ikonlarda da benzer durum söz konusu olmuştur.Nitekim Carl Gustav Jung ister Katolik, ister Protestan ve isterse Modern Hıristiyan olsun teslis ulûhiyetine inananların bilinç dışı davranışlarını üçlü ulûhiyete göre formüle ettiklerini, hatta bu formüle dördüncü bir unsuru ilave etmeye de yatkın olduklarını gözlemlemiştir (Jung, 2015: 221).Ayrıca ikonlarda ortada olan figürün üstünde güneş halesi bulunur. Söz konusu güneş halesi Yeni Cami cephelerinde ve benzeri camilerde asma kemerle temsil edilmiştir. Asma kemerin sövelerinin güneş ışığı gibi tasarlanmış olması ikon konusunda ileri sürdüğümüz görüşün isabetli olduğunu gösterir (Eliade, 2005: 524-525).

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

3.Taç Kapı

Taç kapının bulunduğu kuzeybatı cephesi eklektik anlayışın daha belirgin hissedildiği bir alan olarak görülebilir. Bu cephede at nalı kemeri şeklinde tasarlanan taç kapının Endülüs etkisiyle ön plana çıktığı söylenebilir (Grabar, 2010: 245). At nalı kemerin oturduğu iki sütun ise Yahudi mimari geleneğini anımsatır. Boaz ve Jachin olarak bilinen bu iki sütun Hz. Süleyman tapınağının ana giriş kapısındaki iki sütunu temsil eder. Dönmelerin mezarlıklarında da sıkça uygulanan Boaz ve Jachin sütunları maddi alemden manevi aleme geçişi sembolize ettiği vurgulanabilir (Sığırcı, 21.07.2018).

Taç kapının tepe kısmı, Davut yıldızının bir köşesiyle diğer iki yarım köşesinden esinlenerek tasarlanmıştır. Diğer bir deyişle kapının taç kısmı Davut yıldızının adeta ikiye bölünmüş şeklidir. Keza gri mermerden üretilmiş tacın iki yanında yer alan parapet birçok oyma Davut yıldızıyla tezyin edilmiştir.Mahfil bölümlerinin mermerden korkulukları(parapetleri) da oyma Davut yıldızlarıyla müzeyyendir. Dönmelerin İspanya'dan geldiği dikkate alındığında giriş cephesiyle diğer kısımlarda niçin Endülüs ve Yahudi karma mimari üslupla tasarlandığı daha iyi anlaşılır.Diğer taraftan Mimar Poselli'nin parapetlerde ve kadınlar mahfilinde uyguladığı Davut yıldızı motifinin ilk bakışta Yahudi sembolizmini temsil ettiği var sayılsa da gerçekte teslisin iki bileşeni olarak da algılanabilir. Çünkü üçgenlerin her biri üç açılı ve üç kenarlı olup Hıristiyanlık mimari tarihi boyunca kutsalı temsil eden bir motif olarak kullanılmıştır (Gardin ve diğerleri, 2006: 164-165; Şenyurt, 2016: 192).

4.Yahudiliği Sembolize Eden Diğer Motifler

Bugünkü haliyle Hamidiye Camisinin zemini siyah-beyaz kare taşlarıyla kaplıdır. İnşa sonrasında çekilen dönemin fotoğraflarında ise harimin zemini halılarla kaplı olduğu görülüyor(Resim 5). O yüzden söz konusu kare taşların inşa döneminden kalma olup olmadığı hakkında kesin bir yargıda bulunmak zordur. Ancak İbrani geleneğinde ve özellikle Mason-Siyon localarında siyah-beyaza atfedilen sembolik anlam açısından bakıldığında caminin zeminin siyah-beyaz renkteki kare taşlarla kaplandığı ileri sürülebilir (Sığırcı, 21.07.2018).

Mihrabın üstü,taç kapı üstlüğü gibi perde kemerini andıran bir motifle süslenmiştir.Bu süsün içi ayrıca yarı dairesel sarmal motiflerle bezenmiştir. İki gözün alt çeperlerini andıran bu sarmal bezemeler sinagog ve havralardaki yedi kollu menoranın (şamdanın) kollarını çağrıştırır gibi tasarlanmıştır. İbrani geleneğinde menoranın yedi kolu Tanrının yedi gözü olup her şeyi murakabe etmesini sembolize eder (Gardin ve diğerleri, 2006: 564-565).İslami gelenekte de mihrap maddi âlemin manevi âleme açılan kapısı olarak yorumlanır.Poselli bu iki yorumdan İslami olanını ne derece bildiği bilinmez, ama menoranın sembolizminden haberdar olduğu, tasarladığı mihrap tacı motifinden anlaşıldığı söylenebilir.

D.Yıkılan Veya Değişikliğe Tabi Tutulan Mimari Unsurlar

1.Minare

1912'de sulh yoluyla Yunanistan Krallığı'na terk edilmesine rağmen Selanik, Osmanlı kültür mirasının en çok zarar gördüğü kentlerin başında yer almıştır.Krallık kentin Osmanlı geçmişini silmek ve bir an önce Helenleştirilmesini sağlamak için bir dizi yasal tedbirler almıştır.Yasal tedbirlerle yetinmeyen Yunan Krallığı cami ve minarelerin yıkılmasına ön ayak olarak kentin siluetinden Osmanlı izlerini yok etmeye çalışmıştır (Anastassiadou, 1998: 2). Yunan Krallığı'nın cami ve özellikle minarelere karşı hoyratça bir tavrın içine girmesi minarenin evrensel mesajı ile ilgili olduğu

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

düşünülebilir. Çünkü camiyi cami kılan şey minaredir. Minare yok edildiğinde İslam'ın minareyle vermek istediği mesaj büyük oranda törpülenmiş olur.

Selanik'te ayakta kalabilmeyi başaran camilerin minareleri ya kaideye kadar ya da tamamen yıkılmıştır. Sur içinde kalan İskele ve Hamza Bey Camilerinin minareleri tamamen, Alaca İmaret camisinin minaresi ise kaideye kadar yıkılmıştır. Sur dışında kalan Hamidiye Camisinin minaresi artık sadece dönemin fotoğraflarını süslemektedir.Güneybatı cephesinde ve son cemaat hizasında inşa edilen minare, mimaride etkilenme döneminin tipik bir örneği, eklektik uygulamaların bir numunesi olarak görülebilir.

Düşey çizgili ana gövde klasik mimari üslupta, şerefe ve külah Neo-Gotik anlayışta inşa edilmiştir (Colonas, 2001: 214). Külah kısmının gittikçe incelen bombeli ve soğan başını andıran tasarımı benzer şekildeki alemle bir tenasüp meydana getirdiği, kubbeyle de zarif, estetik ve uyumlu bir siluet oluşturduğu ileri sürülebilir (Resim 4).

2.Minber

Minaresiz bir yapının cami olduğunu gösteren en büyük gösterge minberdir. Şu halde dış mekân açısından minarenin evrensel mesajı ne ise iç mekânda da minberin mesajı odur. Bu evrensel anlamları çok iyi bilen Yunan Krallığı minare ve minbere karşı savaş açmış ve onları gördüğü yerde imha etmeye çalışmıştır. Hamidiye Camisinin zarif ve estetik minberi de artık sadece fotoğraflarda kalmıştır.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Resim: 6

Kaynak:COA.,*YEE.d.410/3*, (07.03.1905/30.Z.1322)

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Resim: 7

Kaynak:COA.,*YEE.d.410/6*, (07.03.1905/30.Z.1322)

Kubbenin örttüğü ana harim yekpare, bölünmemiş bir alan olduğu için mekânda bütünlüğü, itikatta tevhidi/birliği sembolize eder. Minber bu bütünlüğü bozmayacak şekilde kıble ile güneybatı cephesinin kesiştiği köşede yapılmıştır. O yüzden dönemin cami fotoğraflarının da şahitlik ettiği gibi güneybatı cephesinin köşeye göre ilk penceresi minberin önüne denk gelmiştir(Resim 6). Yunan

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

makamlarının minberi yıkmasının akabinde pencere tam olarak ortaya çıkmış, ancak peşi sıra gelen ikinci pencere, simetrisiyle birlikte kapatılarak mihrap gibi niş haline getirilmiştir(Resim 5).

Minber giriş kapsının kitabesi hutbe sırasında okunması gelenek olan ayetlerden seçilmiştir: " إن الله وملئكته يصلون على النبي / İnnellâhe ve melâiketehû yusallûne 'alen'n-nebiyyi " (Kur'an, 2009: 425). Minber kapsının kahverengi örtüsünün üst tarafında beyaz zemin üzerinde kelime-i şahadet hattı, alt bölümünde ise Osmanlı arması motifi işlenmiştir(Resim 6).

3.Diğer Unsurlar

Kıble cephesinde mihrabın sağ ve solonda yer alan iki pencere muhtemelen 1986'da kapatılarak mihrap gibi niş haline getirilmiştir. Yukarıda da işaret edildiği gibi harimin zemin cephesinde minber ile kürsüye göre ikinci sırada bulunan pencereler de simetrik olarak kapatılarak niş haline getirilmiştir(Resim 5). Sergi için daha loş bir ortam elde etmek adına pencerelerin kapatıldığı söylenebilir. Nitekim kalan pencerelerin önüne yerleştirilen panoların camiye süzülen gün ışığını ayarlamaya yönelik olduğu açıktır.

Maun veya ceviz ağacından mamul olduğu düşünülen ve etek uçları oyma süslü vaaz kürsüsü kaldırılan dâhili unsurlardandır. Sol köşede ve zeminden biraz yüksekçe yerleştirilen kürsü ana sahn ve ilk safın bütünlüğüne halel getirmeyecek şekilde tasarlanmıştır(Resim 8).

Camide yok edilen sanat unsurlarından biri de hat ve kalem işleridir. Dört cephede asma kemerlerin altında, sivri kemerli pencerelerin sağ ve solunda yer alan iki dairevî manolyalar hatlarla süslenmiştir. Buna göre kıble cihetinin manolyaları "الله/Allah" ve "محمد/Muhammed", kıbleye göre sağ cephe manolyaları "أبوبكر/Ebûbekir" ve "عثمان/Osman", sol cephedekiler "عمر/Ömer" ve "علي/Ali" ve nihayet kadınlar mahfilinin üstündekiler "حسن/Hasan" ve "حسين/Hüseyin" hatlarıyla süslenmiştir(Resim 6, 7).

Mihrabın aynalığında bulunan "فول وجهك شطر المسجد الحرام / Fevellivechekeşetra'l-mecidi'l-haram" hattı yukarıdaki isim hatlarıyla birlikte caminin yegâne hat örnekleridir (Kur'an, 2009: 21).

Dönemin resimlerinde bu hatlardan başka bir hat işine rastlanılmamıştır. Bu itibarla caminin iç kısmının sade görünümlü olduğu, sonradan asılan hat levhaların bu sadeliği kısmen bozduğu söylenebilir. Resimlerden anlaşıldığına göre caminin dört tarafında asılı olan hat levhaları da kaldırılmıştır (Resim 5, 6, 7, 8). Sağ duvarda asılı hat levhasından biri " الله ولي التوفيق /Allahu veliyyü't-tevfîk"dir. Köşede asılmış diğer iki küçük hat levha okunamamıştır.

Kürsünün hemen üstünde bir tarafı kıble diğer tarafı sol cephede asılı olan " مدد يا رسول الله / Meded yâ Rasûlellah" levhası asılmıştır. Yine bu levhanın üstünde ikinci katın saçağı altında simetri olarak her cephede iki hat levhası yer almıştır ki bu hatlar da net olmadığı için okunamamıştır (Resim 8).

Kadınlar mahfilinin her üç kemerinin üstünde birer hat levhası asılmıştır. Orta kemerin üstünde "ألا بذكرالله تطمئن القلوب/Elâ bi-zikri'l-lâhi tedmeinnül'l-kulûb"şeklinde yer alan levha Kur'an'dan alınmıştır (Kur'an, 2009: 251). Kuzey tarafta bulunan kemerin üstünde " لا إله إلا الله محمد رسول الله/Lâ ilâhe ille'l-lâh Muhammed Rasûlüllah" kelime-i şahadeti yer alırken üçüncü kemerin üstündeki levha okunamamıştır. Dönemin resimlerine göre bu levhalar hem kemerlerin etrafındaki sarmal desenli bezemeleri hem de saçak altı süslemelerin ihtişamlı görünüşünü kapatmıştır. Bu yüzden ortada bulunan hat yazısı hat sanatı bakımından değerli gözükse de her üç levhanın kemer üstlerinde asılmaları estetik ve zarafet açısından doğru bir tercih görülmemiştir (Resim 7).

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Dış tarafta minarenin yanı sıra ana ve soğan kubbe alemleri kaldırılmıştır. Taç kapının büyük bir kısmını örterek görünmesine engel olan üçgen, kare ve beşgen şekilli, basık çatılı âhenîn kafes de yıkılmıştır (Sami, 1989: 60). Kafesin korniş süslemeleri, iki ön köşe ve ortasından yükselen hilal motifli üç yükselti bir teslis uygulaması olarak görülebilir. Taç kapının tüm ihtişam ve zarafetine gölge olan çardağın yıkılması kanaatimize göre isabetli bir uygulama olarak yorumlanabilir.

Cami bahçesinin solunda yükselen beyaz mermerden mamul ince, uzun ve zarifşadırvan da yok edilmiştir. Selanik Hamidiye meydanında inşa edilen çeşmeyi andıran söz konusu şadırvan kare kaide üzerinde üç kat olarak tasarlanmıştır. Dört omuzlu piramit çatıyı süsleyen alemiyle şadırvanın irtifası caminin üst katının ikiz pencere kemerlerine kadar uzanmıştır. Musluklu zemin katın üstü boş dikdörtgen aynalıklarla süslenmiştir. Üçüncü katın bir yüzünde ve siyah zemin üzerinde şadırvanın kitabesi nakşedilmiştir (Resim 4).

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

Resim: 8

Kaynak: COA.,*Y.EE.d.410/5*, (09.04.1902/30.Z.1319)

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72Mart - Nisan 2019

UluslararasıHakemliSosyalBilimlerE-Dergisi

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

SONUÇ

Dönmelerin Selanik'te ilk defa inşa ettirdiği Hamidiye Camisi hem dönemin hem de günümüz Selanik Müslümanları tarafından "cami" olarak görülmemiştir. Hamidiye Camisi hakkında böyle bir yargıda bulunmuş olmaları Müslümanların, Dönmelerin ihtida etmelerinden duydukları derin şüpheden kaynaklanmıştır.

Cami kitabesi olarak seçilen ayetin anlam ve nüzul sebebi dikkate alındığında Osmanlı yöneticilerinin de Dönmelerin ihtidasından ciddi bir kuşku içinde olduklarını göstermiştir.

Dönmelerin görünüşte ihtida etmiş olmalarına karşın Yahudiliğin inanç esaslarına gizlice bağlı kalmaları Sabatay Sevi'nin Kabbala mistisizmine duyduğu bağlılığın bir tezahürü olarak anlaşılmıştır.

Sabatay Sevi'nin Müslüman olması taraftarları arsında onun mistik görevinin yeni bir şekli olarak görülmüştür.

20.yüzyılın başında Selanik Yalılar mahallesinde inşa edilen Hamidiye Camisinde eklektik mimari üsluplar hâkim olmuştur. Bununla birlikte caminin tasarlanmasında Hıristiyan ve Yahudi mimari unsurlar daha baskın olarak uygulanmıştır.

Minber, minare, şadırvan, kürsü gibi İslam mimarisinin temel simgeleri yıkıldıktan sonra Yeni Cami "cami olma" vasfını büyük oranda kaybetmiş, diğer mimari unsurlar ön plana çıkmıştır.

Ana kubbe ve dört kulenin soğan kubbelerinden alemlerin atılması kale görünümlü harim kısmını Yahudi mimari üslubuna daha çok yaklaştırmıştır. Bu yüzden camiyi ilk defa görenler onu daha çok Sinagoga benzetmiştir.

Caminin dairesel manolyalarında bulunan kalem işleri tamamen silinmiş, sadece mihrabın aynalığında yer alan hat işi numune olarak bırakılmıştır.

Sergi salonu olarak kullanılabilmesi için caminin iç görünüşünde köklü değişiklikler yapılmış ve harim kısmının dört penceresi içeriden kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

1.Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

COA., Plan Kroki Proje ve Haritalar *[PLK. P., 1339]*

COA.,Yıldız Esas Evrak Defterleri *[YEE.d.410/3,* (07.03.1905/30.Z.1322)]

COA.,Yıldız Esas Evrak Defterleri *[Y.EE.d.410/5,* (09.04.1902/30.Z.1319)

COA.,Yıldız Esas Evrak Defterleri *[YEE.d.410/6,* (07.03.1905/30.Z.1322)]

COA.,Yıldız Esas Evrak Defterleri *[YEE.d.410/7,* (07.03.1905/30.Z.1322)]

COA., Yıldız Esas Evrak Defterleri *[Y.EE.d.410/9,* (09.04.1902/30.Z.1319)]

COA., Hazine-i Hassa Tahrirat Kalemi *[HH.THR., 208/30, lef 1, 2*(15 Râ 1307/9.XI.1889)]

COA.,Hazine-i Hassa Tahrirat Kalemi *[HH.THR., 208/31, lef 3*(17 Câ 1307/9.I.1890)]

2.Yayımlanmış Eserler

Aksoy, A. (2003).*Yunanca-Türkçe/Türkçe-Yunanca Sözlük*,İstanbul:Alfa Yayınları.

Basil, G. C. (1994).“Selanik” *Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri 1800-1914*, Ed. Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quataert, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bayram, S. (2017). *Osmanlı Döneminde Selanik Limanı: 1869-1912*, Ankara:TTK.

ColonasV. (2001).“Mimari Dönüşümler”, *Selânik 1850-1918*, Çev. Cüneyt Akalın, Der.:GillesVeinstein, İstanbul:İletişim Yayınları.

Dimitriadi, V. (1983). *TopogarafiaTisThessalonikis Kata Tin EpohiTisTurkokratias 1430-1912*,Thessaloniki:EkdodikosİkosS.

Ebussuûd. (2006). *Ebussuûd Tefsiri*, Ter: Ali Akın, C. I-XII, İstanbul:Boğaziçi Yayınları.

Eflatun. (1985).*Devlet*, İstanbul:Remzi Kitabevi.

Gardin, N. vd. (2006).*Larousse Semboller Sözlüğü,* Çev: Beyza Akşit, İstanbul:Bilge Kültür Sanat.

Grabar, O. (2010). *İslam Sanatının Oluşumu,* Çev. Nuran Yavuz, İstanbul:Kanat Kitap.

Jung, C. G. (2015). *İnsan ve Sembolleri,* Çev: Hatice Mukadddes İlgün, İstanbul:Kabalcı Yayınları.

Küçük, A. (1992). *Dönmeler Tarihi*, Ankara:Rehber Yayıncılık.

Küçük, A., Tümer, G., Küçük, M. A. (2011).*Dinler Tarihi*,Ankara:Berikan Yayınevi.

Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi*, Çev. Mustafa Ünal, Konya:SK Yayınları.

Molho, R. (2015). *Selanik Yahudileri 1856-1919 Özel Bir Cemaat*, Çev: Panayot Abacı, İstanbul:Bağlam Yayıncılık.

Sami, Ş. (1989). *Kâmûs-ı Türkî,* İstanbul:Çağrı Yayınları.

Şenyurt, O. (2016). “Selanik Hamidiye Cami: II. Abdülhamit Döneminde Mimaride Geleneksel Yaklaşımlar ve Oryantalizm”, *KOSBED, 31*, ss. 185-208.

Turani, A. (1975). *Sanat Terimleri Sözlüğü,* Ankara:Toplum Yayınevi.

Veinstein, G. (2001). “Seküler Bir Paradoks”, *Selânik 1850-1918*, Çev: Cüneyt Akalın, Der.:Gilles, Veinstein, İstanbul:İletişim Yayınları.

3.SözlüKaynaklar

Osman İsmailoğlu, 12.02.1949, Samana(Kumçiftliği), Batı Trakya, Yunanistan, Selanik Makedonya-Trakya Müslümanları Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı

4.İnternet Kaynakları

https://www.batitrakya.org/yazar/aydin-bostanci/unutulmus-osmanli-mirasi-selanik-iskele-camii.html, 21 Temmuz 2018’de edinilmiştir.

http://selanikgezirehberi.blogspot.com/2013/02/yeni-camii.html,21 Temmuz 2018’de edinilmiştir.

ISSN:1694-528XİktisatveGirişimcilikÜniversitesi,Türk Dünyası Kırgız –TürkSosyalBilimlerEnstitüsü,Celalabat – KIRGIZİSTAN http://www.akademikbakis.org

https://twitter.com/nataliavazyan/status/674332915900223489,21 Temmuz 2018'de edinilmiştir.

https://www.aksam.com.tr/dunya/selanikte-90-yil-sonra-3-kisiyle-ilk-namaz/haber-233568,21 Temmuz 2018'de edinilmiştir.

https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/selanikteki-yeni-camiide-90-yil-sonra-namaz-kilindi.html,21Temmuz 2018'de edinilmiştir.

https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/selanik-yeni-camide-bayram-namazi.html,23 Ağustos 2018'de edinilmiştir.

http://alirizasigirci.blogspot.com/2013/05/selanik-donmelerinin-camisi-camiye-mi.html,21 Temmuz 2018'de edinilmiştir.

https://masonlar.org/masonlar_forum/index.php/topic,13681.msg87891.html?PHPSESSID=56ebbf7ad1f7fa407c8405de494ffc9b#msg87891,21 Temmuz 2018'de edinilmiştir.

http://alirizasigirci.blogspot.com/2013/05/selanik-donmelerinin-camisi-camiye-mi.html,21 Temmuz 2018'de edinilmiştir.